

Kitap Tanıtımı

“ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ I” ADLI ESER ÜZERİNE

Ezgi ASLAN*

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi 08.05.2021
Kabul Tarihi 15.05.2021
Yayın Tarihi 15.06.2021

DOI: 10.48147

Yazar Bilgisi

* Dr.

<https://orcid.org/0000-0002-0638-280X>

ezgicorga@anadolu.edu.tr

Anadolu Üniversitesi, Türk Dili Bölümü,
Eskişehir / TÜRKİYE

Anahtar Kelimeler

Atıf Bilgisi

ÖZ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ I

Editör
Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Yazarlar

Azerbaycan Türkçesi	Dr. Nazmi ALAN
Türkmen Türkçesi	Dr. Önder SEZER
Özbek Türkçesi	Doç. Dr. Ahmet KARAMAN
Yeni Uygur Türkçesi	Doç. Dr. Özgür AY
Kırgız Türkçesi	Prof. Dr. Cüneyt AKIN
Kazak Türkçesi	Dr. Hüseyin Kahraman MUTLU
Tatar (Kazan) Türkçesi	Dr. Elmira BAIMUKHAMBETOVA
Başkurt Türkçesi	Dr. Aksaamai OMURALIEVA

Çağdaş Türk Lehçeleri, Erdoğan Boz, Nazmi Alan, Önder Sezer, Ahmet Karaman, Özgür Ay, Cüneyt Akın, Hüseyin Kahraman Mutlu, Elmira Baimukhambetova, Aksaamai Omuralieva

Aslan, Ezgi (2021). “Çağdaş Türk Lehçeleri I” Adlı Eser Üzerine”. *Uluslararası Disiplinler Arası Dil Araştırmaları (DADA) Dergisi*, Sayı: 2021/2, Haziran, s. 191-195.

Book Presentation

ON “CONTEMPORARY TURKISH DIALECTS I

Ezgi ASLAN*

Article info

Submitted 08.05.2021
Accepted 15.05.2021
Published 15.06.2021

DOI: 10.48147

Authors info

* Dr.

<https://orcid.org/0000-0002-0638-280X>

ezgicorga@anadolu.edu.tr

Anadolu University, Turkish Language
Department, Eskişehir / TURKEY

Keywords

Cite this article as

ABSTRACT

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ

Editör

Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Yazarlar

Azerbaycan Türkçesi	Dr. Nazmi ALAN
Türkmen Türkçesi	Dr. Önder SEZER
Özbek Türkçesi	Doç. Dr. Ahmet KARAMAN
Yeni Uygur Türkçesi	Doç. Dr. Özgür AY
Kırgız Türkçesi	Prof. Dr. Cüneyt AKIN
Kazak Türkçesi	Dr. Hüseyin Kahraman MUTLU
Tatar (Kazan) Türkçesi	Dr. Elmira BAIMUKHAMBETOVA
Başkurt Türkçesi	Dr. Aksaamai OMURALIEVA

Contemporary Turkish Dialects, Erdoğan Boz, Nazmi Alan, Önder Sezer, Ahmet Karaman, Özgür Ay, Cüneyt Akın, Hüseyin Kahraman Muthu, Elmira Baimukhambetova, Aksaamai Omuralieva.

Aslan, Ezgi (2021). “On “Contemporary Turkish Dialects I””. *International Journal of Interdisciplinary Language [JILS] Studies*, Number: 2021/2, June, p. 191-195.

Nazmi Alan, Önder Sezer, Ahmet Karaman, Özgür Ay, Cüneyt Akın, Hüseyin Kahraman Mutlu, Elmira Baimukhambetova, Aksamay Omuralieva (2021). Çağdaş Türk Lehçeleri I. (Editör: Erdoğan Boz), Ankara: Gazi Kitabevi, 567 s. ISBN: 978-625-7315-60-9

2021 yılının Ocak ayında Erdoğan Boz editörlüğünde Gazi Kitabevi tarafından yayımlanan Çağdaş Türk Lehçeleri I, piyasada bulunan benzer birçok yayından farklı olarak bölüm yazarı akademisyenlerin bizzat derslerindeki tecrübelerinden yola çıkarak hazırladığı bir kitaptır ve çağdaş Türk lehçelerinin önemli bir bölümünün gramer özeti niteliği taşımaktadır. Ayrıca bölüm yazarlarının bazıları, editörün de ifade ettiği gibi, yazarı oldukları lehçenin konuşulduğu ülkede yaşamış/yaşamaktadır ve aynı zamanda alanlarında doktora eğitimlerini tamamlamışlardır. Dolayısıyla tüm bu özellikleriyle kitap, alanın güncel ve içerik açısından doyurucu bir yayını olma niteliği taşımaktadır.

Eser, Çağdaş Türk Lehçeleri, Türk Dili ve Edebiyatı, Türkçe öğretimi ve Türk Dili ve Edebiyatı öğretimi bölümlerinde ders veren öğretim üyeleri ile bu bölümlerde öğrenim gören lisans ve lisansüstü öğrencileri için temel başvuru kaynağı olması amaçlanarak hazırlanmıştır. Dolayısıyla kitabın yazımında belirlenen ölçütler ve hedef kitlesi bu yönde belirlenmiştir. Bölümlerin yazımında yazarlar tarafından en son ve en güncel kaynaklar tercih edilmiştir.

Toplam sekiz bölümden ve 567 sayfadan oluşan kitabın genelinde belirlenmiş ortak özellikleri olduğu gibi bölüm içerikleri ve bölüm yazarlarının tecrübelerine göre farklılaşan yönleri de bulunmaktadır. Bu farklılıklar; terminoloji ve lehçe gramerleri çerçevesinde yoğunlaşmıştır. Kitabın ilk iki bölümü Güneybatı (Oğuz) lehçelerinden Azerbaycan ve Türkmen Türkçesi, üç ve dördüncü bölümü Güneydoğu (Karluk) lehçelerinden Özbek ve Yeni Uygur Türkçesi, son dört bölüm ise Kuzeybatı (Kıpçak) lehçelerinden Kırgız Türkçesi, Kazak Türkçesi, Tatar (Kazan) Türkçesi ile Başkurt Türkçesi hakkındadır. Eser, lehçe/dil tanımlaması veya lehçe sınıflandırmalara dair tartışmaları içeren bir giriş bölümü içermemektedir; eserin odağı lehçeler ve lehçelerin gramer özellikleri üzerinedir ancak yazarlar kendi bölümlerinde bu konularla ilgili kısa bilgiler vermişlerdir.

Bölümlerin her birinin ilk sayfasında ilgili lehçenin konuşulduğu ülkenin bayrağı ve haritası, ülkenin tarihi, idari-coğrafi yapısı ve nüfusu ile lehçenin konuşulduğu diğer coğrafyalar hakkında bilgiler bulunmaktadır. Yine her bölümde ilgili lehçe için kullanılan ortak alfabe ile ilgili bilgiler sunulmuş, ilgili lehçenin ad ve eylem çekimleri hakkında ayrıntılı tablolar hazırlanmış, eklerin kullanımıyla ilgili doyurucu sayıda ve özellikle tümce düzeyinde örnekler verilmiş ve bölümün bitiminde de lehçenin gramer özelliklerini en iyi düzeyde temsil eden ve lehçenin alfabesiyle yazılmış manzum ve mensur eser örnekleri verilmiştir. Bu eserler de hem bu lehçelerle ilgili kendi imkânlarıyla bilgi sahibi olmak isteyenler hem de derslerinde bu eserden yararlanmak isteyen öğrenciler ve akademisyenler için muntazam bir kaynak işlevi taşımaktadır. Bölümlerin sonunda ise hem bölüm kaynakçası ve internet kaynakları hem de verilen örnek eserlerin kaynakçaları yer almaktadır.

Eylem ve ad çekimlerinin her biri için yazarlar tarafından ayrıntılı tablolar hazırlanmış ve görsel olarak kolay okunabilir ve anlaşılabilir hâle getirilmiştir. Kitaptaki haritalar ve tablolar renkli basımdır.

Çağdaş Türk Lehçeleri I adlı kitabın en önemli özelliği ise bölümlerde çağdaş Türk lehçeleriyle ilgili kaynak kitapların önemli bir çoğunluğunda takip edilen gramer şablonunda farklılığa gidilmesidir. Benimsenen yeni şablon ise sözcük türlerinden yola çıkılarak her bir sözcük türü ve o sözcük türüyle ilgili türetimlikler ve işletimliklerin sunulduğu bir görünümüdür.

Çağdaş Türk Lehçeleri I kitabının alanda en güncel kitap olma özelliğinin en önemli nedeni Türk dünyasındaki Latin alfabesine geçiş süreci ve bu sürecin bu kitaba en güncel hâliyle yansımalarıdır.

Kitabın “Azerbaycan Türkçesi” (2021: 1-79) adlı ilk bölümü Afyon Kocatepe Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri bölümü öğretim üyesi Dr. Nazmi Alan tarafından hazırlanmıştır. Yazar, Güneybatı Oğuz lehçeleri alanında çalışmalar yapmaktadır ve çalışmalarını Azerbaycan Türkçesi

üzerine yoğunlaştırmıştır. Yazar, kitabın genel yazım kurallarına bağlı kalarak hazırlamış olduğu bölümde diğer bölümlerden farklı olarak terimlerin Azerbaycan Türkçesindeki karşılıklarını da kullanmış olup Azerbaycan Türkçesinin tarihi boyunca yapılan alfabe değişiklikleri hakkında da önemli bir tablo sunmuştur ve kitap bu konuda, konu ile ilgili yayımlanan diğer eserlere bakıldığında güncel olması bakımından önemlidir. Ayrıca bölümde yer alan ses bilgisi kuralları birçok farklı kaynağa göre oldukça ayrıntılıdır. Bölümün sonunda Memmed İsmayıl, Rəsul Rza, Mikayıl, Müşfiq, Samed Vurğun ve Məhəmməd Hüseyn Şəhriyar, Əli Kərim, Məmməd Araz, Mirze Elekber Sabir ve Musa Yaqub'dan şiirler ile Səbir Əhmədli ile Yusif Səmədoğlu'ndan pek çok mensur eser örneği yer almaktadır.

"Türkmen Türkçesi" (2021: 81-145) adlı ikinci bölüm, Uşak Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri bölümü öğretim üyesi Dr. Önder Sezer tarafından hazırlanmıştır. Yazar, Güneybatı Oğuz lehçeleri ile ilgili çalışmalar yapmakta ve dersler vermektedir. Bölümün sonunda Poçtada, Aýterek-Günterek, Mahmyt Kaşgary we onun sözlüğü, Pyşdył, keyik, garga üçüsiniñ dostlugy (Türkmen halk ertekisi), Dogrymy Aytsam, (Şorta Söz): Başa Gelenini Sowsun, Bal- Lukmançylygyñ Özenı we Başlangyjy, Göröglynyñ Döreýşi, Atalarsözi adlı mensur eserler ve Türkiye Türkçesi karşılıkları yer almaktadır.

"Özbek Türkçesi (2021: 147-215) adlı üçüncü bölüm, Afyon Kocatepe Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri bölümü öğretim üyesi Dr. Ahmet Karaman tarafından hazırlanmıştır. Yazar Güneydoğu (Karluk) lehçeleri ile ilgili çalışmalar yapmakta ve Özbek Türkçesi ile Yeni Uygur Türkçesi derslerinin yürütücülüğünü sürdürmektedir. Kitabın bu bölümünde de Özbekistan'da kullanılan Latin alfabesiyle ilgili güncel bilgiler verilmiş ve örnek tümceler de bu esasa uygun olarak ve transkripsiyon alfabesiyle düzenlenmiştir. Verilen örnekler sözcük düzeyinde değil tümce düzeyindedir ve Türkiye Türkçesi karşılıkları da tırnak içinde verilmiştir. Bölümün sonundaki "Seçme Metinler"de ise Davlat Gerbi, Davlat Bayrog'ı, Özbekistan Milli Marşı adlı Latin harfli ve Türkiye Türkçesi karşılığı verilen metinlerle birlikte устоэ эркин воҶидов ғазалига мухаммас "USTAZ ERKİN VAHİDOV ĞAZALİĞA MUHAMMÄS" (ÜSTAT ERKİN VAHİDOV'UN ĞAZELİNE MUHAMMES) metni hem Kiril hem Özbek Latin alfabesi hem de Türkiye Türkçesi karşılığı ile verilmiştir. Yanı sıra дунё, йиғлайман, кетса кетсин, ноёакор, кулгулар, бахт adlı metinler Kiril harfleriyle verilmiş olup bölümün sonunda Özbek atasözleri, bilmeceleleri yer almaktadır. Yine kitabın sonunda sık kullanılan Özbek Türkçesi sözcük ve ifadeler; gün, ay, mevsim ve çeşitli vakit adları, çeşitli yiyecek adları, giyim kuşam adları, akrabalık adları ve örnek ve sayı adları tablolarla verilmiştir. Bu tablolar Özbek Türkçesi öğrenmek isteyenler için de oldukça yararlıdır

"Yeni Uygur Türkçesi" (2021: 217-321) adlı dördüncü bölüm, Uşak Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri bölümü öğretim üyesi Dr. Özgür Ay tarafından hazırlanmıştır. Kendisi Yeni Uygur Türkçesi alanında çalışmalar yapmakta ve dersleri sürdürmektedir. Yeni Uygur Türkçesi bölümü Doğu Türkistan ve Uygur Türkleri ile ilgili ayrıntılı bir tarihle başlamaktadır. Yine oldukça ayrıntılı bir "Ses Bilgisi" bölümü bulunmaktadır. Arap alfabesini kullanan Uygur Türklerinin Arap harfli metinlerinden zengin bir seçki kullanılmış ve ayrıca bu metinlerin hem Arap harflisi hem aynı metnin Latin harflisi hem de Türkiye Türkçesindeki karşılığı yer almaktadır. Bunlar; "İz" romanından Muqeddime, Çivin Qandaq Peyda Bolğan, Tügimes Naxşa, Oyğan, Uyğur Qizi adlı metinlerdir.

"Kırgız Türkçesi" (2021: 323-393) adlı beşinci bölüm, Afyon Kocatepe Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri bölümü öğretim üyesi Dr. Cüneyt Akın tarafından hazırlanmıştır. Yazar, Kırgız Türkçesi üzerine doktora çalışmasını tamamlamıştır ve bu alanda çok sayıda çalışması bulunmaktadır. Yazar Kırgız Türkçesi gramerinden önce Kırgız tarihi, Kırgızistan'ın idari-coğrafi yapısı ve nüfusu, Kırgız Türkçesi ile ilgili çalışmalar hakkında bilgiler vermiştir. Kiril esaslı alfabe kullanılan Kırgız Türkçesinde, ilgili bölümdeki örnekler transkripsiyon alfabesiyle verilmiş ancak bölüm sonundaki metinler Kiril alfabesi ile verilmiştir. Ses bilgisi bölümünde Türkçe kökenli sözcüklerin Eski Türkçedeki, alıntı sözcüklerin ise orijinal dildeki karşılıkları verilmiştir. Seçme metinler bölümü oldukça zengindir: биринчи мугалим, табишмак, бешик той, кыргыз спорттук ел оюндары, орозо,

нооруз, макапдар, конок тосуу, нооруз майрам кепе бер, кыз-куйөө, кербез, каада салттар, балага ат коюу - жентек ыруу, ыалалык, фудзиямада кадыр тун, биздин ата мекенибиз – кыргызстан, курманжан датка, жаштык, ак кеме, Makal-ılakaptar, кыргызстан ve макапдар adlı metinler ile bölüm tamamlanmıştır.

“Kazak Türkçesi” (395-447) adlı altıncı bölüm, Afyon Kocatepe Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri bölümü öğretim üyesi Dr. Hüseyin Kahraman Mutlu tarafından hazırlanmıştır. Yazarın Kazak edebiyatı ile ilgili çalışmaları bulunmaktadır ve Kazakistan Abay Devlet Üniversitesi Kazak Dili Fakültesi Doğu Dilleri Bölümünde 1998-2000 yılları arasında öğretim görevlisi olarak da görev yapmış ve alanında derslerini sürdürmektedir. Yazar bölümünde tablolardan sıklıkla yararlanmış, bu sayede ad ve eylem çekimleri ile ilgili pratik bilgiler sunmuştur. Bölüm sonunda мен казакпын, ана, ахмет байгүрсүнүлы, ыбырай алтынсарин, элихан бөкейханов, асан кайғы adlı metinler, Latin harfli karşılıkları ve günümüz Türkiye Türkçesi karşılıkları ile yer almaktadır.

“Tatar (Kazan) Türkçesi” (2021: 449-499) adlı yedinci bölüm, Dr. Elmira Baimukhambetova tarafından hazırlanmıştır. Yazar, Ege Üniversitesinde Kazak Türkçesi üzerine doktora eğitimini tamamlamıştır ve Kıpçak lehçeleri alanında çalışmalar yapmaktadır. Yazar, kitabın bu bölümünde özellikle Tatar Türkçesine ait sınıflandırma çalışmalarından ayrıntılarıyla söz etmiş, gramer bölümünde bol örnek ve tablo kullanmıştır. Seçtiği metinlerde ise eserlerin Kiril alfabesinden transkripsiyonlu metinleri ile Türkiye Türkçesi çevirileri yer almaktadır. Şekirtabıy, Ademler, Tılsım, Matur Babay, Bilmeceler ve konuşma metinleri adlı metinler gramer çözümlenmeleri için önemlidir. Konuşma metinleri Kiril harfleriyle verilmiştir.

“Başkurt Türkçesi” (2021: 501-567) adlı son bölüm ise Uşak Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri bölümü öğretim görevlisi Dr. Aksaamai Omuralieva tarafından hazırlanmıştır. Yazar, bölümü yazarken yalnızca Türkçe kaynaklardan yararlanmamış yanı sıra Başkurt Türkçesi ve Rusça kaynakları da tarayarak metni oluşturmuştur. Taradığı metinlerdeki örnekleri değil kendi ürettiği orijinal örnekleri kullanmıştır. Bölümde sadelik ve anlaşılabilirlik ön plandadır. Seçme metinler bölümünde ise урал батыр, төлкөмөнәнбуре, алпамыша, шәмсетдинзәки булғай-булмағай, Atasözleri, гыйззәтуллахәсән - эх сез матур кызлар, борон-борон заманда, Кем Көслө, тыңлауһызкуян, Нөуөв Үрүн Үрлә Нөүгенәһе, Gebdélgeziz Haldat Beyëtë, Asker Gabelgaziz Beyiti, ниөсөн қарғалар қара ла булаб ала ла була, Niçin Kargalar Kara Da Olur Ala Da Olur adlı metinler yer almaktadır.

Alandaki güncel kaynak ihtiyacını, alanın tecrübeli hocalarıyla tamamlamayı hedefleyen bu eser; Çağdaş Türk Lehçeleri alanında en çok öne çıkan lehçelerle ve lehçe gramerleriyle ilgili temel bir kaynak işlevi taşımaktadır.